

Bojana Dujković-Blagojević
Samojko Cvijanović

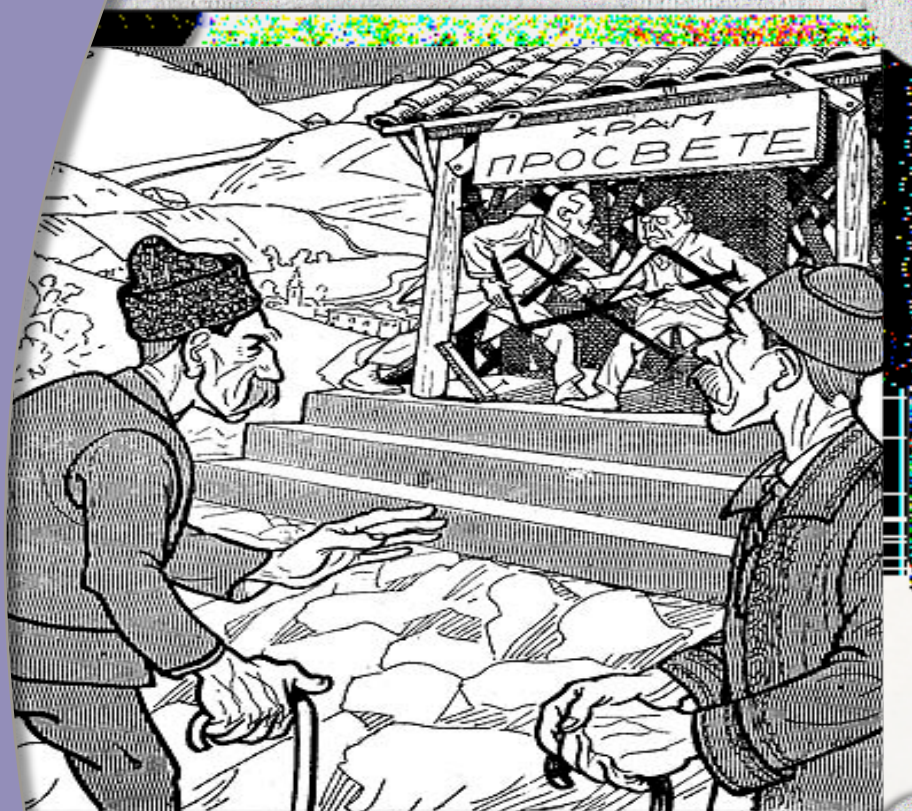
---

sm n

pos ušn

Obrazovanje u Kraljevini
Jugoslaviji

Ključno pitanje

"Krajnji cilj obrazovanja u Jugoslaviji 1918–1941. bio je da stvori poslušnog građanina nacije."

U kojoj mjeri je ovo tačno kada je u pitanju:

- a) Politika
- b) Praksa
- c) Nastava

Tema

Ovaj modul je o obrazovanju u Kraljevini Jugoslaviji u periodu od 1918. do 1941. Ova tema je izabrana zato jer je kroz obrazovne politike lahko vidjeti namjere režima da oblikuju građane kroz obrazovni sistem da budu lojalni dinastiji i ideji integralnog jugoslavenstva. Ova tema je kontroverzna jer pokazuje kakve su bile razlike između različitih područja u državi i kako su vlasti pokušavale prevazići te razlike. Tema je relevantna za čitavu regiju jer pokazuje kako su politike prilagođavane u različitim dijelovima zemlje. Iako su zakoni važili za cijelu zemlju, bilo je odstupanja u njihovom provođenju. Razlike su bile posebno velike između sjevera i juga, a i zbog nemogućnosti da se obrazuju manjine.

Ishodi

Razumijevanje osnova obrazovnog sistema u Kraljevini Jugoslaviji:

- Učenici će evaluirati historijske izvore u smislu njihove pouzdanosti (zvanični dokumenti naspram usmenih izvora itd.)
- Procijenit će namjeru države u polju obrazovanja i mjerama provođenja.
- Kroz analizu izvora, učenici uočavaju i razumiju ograničenja i prepreke s kojima se država suočavala u provođenju obrazovne politike.

Ciljevi

- Upoznavanje s obrazovnim sistemom Kraljevine Jugoslavije.
- Kako i na koji način je država, koristeći obrazovni sistem, pokušavala formirati poslušne građane odane dinastiji u zemlji s ogromnim ekonomskim, kulturnim i uopće društvenim razlikama.
- Šta je država željela postići kroz obrazovni sistem, a šta je uspjela realizirati u praksi, pokušat ćemo odgovoriti kroz ovu radionicu.

45
minuta

Uputstva za nastavnika

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i razredu predstaviti temu časa. Učenici trebaju biti podijeljeni u tri grupe:

- Grupa 1 analizira stavove i nastojanja države u smislu obrazovanja njenih građana.
- Grupa 2 analizira načine provođenja proklamovanih obrazovnih politika
- Grupa 3 postavlja pitanje položaja nastavnika-učitelja, kao izvršioca državne politike.

Korak 1

Uvod (kontekst) – 5 minuta; nastavnik će podijeliti učenike u 3 grupe i pročitati uvod.

Korak 2

Grupni rad – 15 minuta; svaka grupa mora pročitati i analizirati izvore, zatim pripremiti prezentaciju na flipchartu, odgovarajući na ključno pitanje svoje grupe i popunjavajući sljedeću tabelu:

Poslušnost i odanost nacionalnoj ideji

Lični razvoj

Korak 3

Diskusija – 15 minuta; svaka grupa će predstaviti svoje rezultate.

Korak 4

Zaključak – 10 minuta; nastavnik bi trebao na tabli ispisati ključno pitanje i kroz diskusiju navesti učenike da odgovore na ključno pitanje ocjenjujući svaku od tvrdnji (5 najbolja, 1 najlošija).

Aktivnosti

Grupa 1: Državna obrazovna politika

Zadatak prve grupe je da analizira izvore koji govore o aktivnostima koje je država preduzimala u oblasti obrazovanja (državne obrazovne politike ili šta je država obećala da će uraditi u obrazovanju).

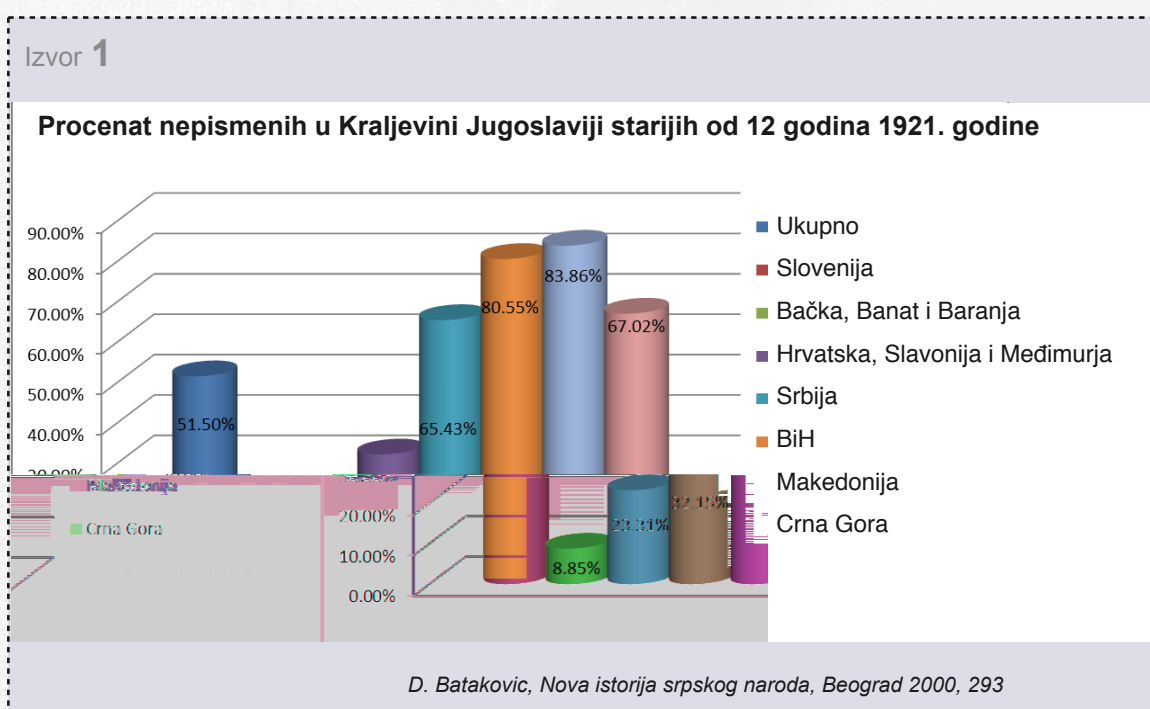
Ključno pitanje

Kakve mjere je država preduzimala u obrazovanju? Kakvi su bili zadaci obrazovnog sistema Kraljevine Jugoslavije?

Uvod

1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stepenom razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi da su jedva čuli i da postoji škola. Odgojno-obrazovni sistem zasnivao se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a "troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom" narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, što se odražavalo u nastavnim programima i odgojnom radu.

Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i više narodne škole 3 (od V do VIII razreda) koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostajao nepismen. U cijeloj zemlji, prosječno čak jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939/40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor 2

Vidovdanski ustav iz 1921.

Član 16

Nastava je državna. U cijeloj zemlji počiva na jednoj istoj osnovi, prilagođavajući se sredini kojoj se namjenjuje. Osnovna nastava je državna, opšta i obavezna.

Stručne škole se otvaraju prema potrebama zanimanja.

Sve ustanove za obrazovanje pod državnim su nadzorom.

Država će pomagati rad na narodnom prosvjećivanju.

Manjinama druge rase i jezika daje se osnovna nastava na njihovom materinskom jeziku pod pogodbama, koje će propisati zakon.

<http://www.arhivju.gov.rs/active/s>
(Downloaded October 26, 2010)

Izvor 3

Ustav iz 1931.

Član 16

"Sve škole moraju davati moralno vaspitanje i razvijati duhovljansku svijest u duhu narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti."

Digitalna narodna biblioteka Srbije
<http://scc.digital.nb.rs/document/RA-ustav-1931> (downloaded October 26, 2012)

Izvor 4

Himna Kraljevine Jugoslavije

"(...) Bože, spasi,
Bože hrani
našeg kralja i naš rod
kralja Petra, Bože hrani
moli ti se sav naš rod."

Izvor 5

Nazivi škola

"Od školske 1929/30. veliki broj osnovnih škola dobija posebna imena. Najveći broj imena vezan je za dinastiju. Desetak škola nose imena 'Kralja ujedinitelja', zatim 'Prijestolonasljednika Petra' ili kasnije 'Kralja Petra' te imena kraljeve braće i princa Pavla."

Izvor 6 Zadaci škole

Nakon uvođenja diktature 1929. mijenja se i obrazovna politika. Kulturni i prosvjetni program režima, koji je prethodno odobrio kralj, prezentiran je Ministarskom savjetu 12. marta 1929. godine. Tvorac programa, ministar prosvjete Božidar Maksimović naglašavao je da je u cijelom periodu – od ujedinjenja do zavođenja lične vlasti, a i neposredno poslije toga – postojala "stalna težnja, nevidljiva, a unekoliko i nesvjesna, za stvaranjem plemenskih intelektualnih centara, koji u krajnjoj liniji lagano i postepeno vode duhovnom i političkom trijalizmu, umjesto da djelovanje prosvjetne akcije upravno bude suprotno."

U nizu akcija i mjera koje su imale izraziti ideološki karakter posebno mjesto imao je rad na stvaranju jedinstvenog prosvjetnog programa, izjednačavanju pravopisa i terminologije, unifikaciji prosvjetnog zakonodavstva, izradi jedinstvenih udžbenika za jedinstvenu školu, narodnom prosvjećivanju... U prosvjetnom programu zadatak osnovne škole nije bio da samo širi pismenost, "nego, i još više, da nacionalno odgaja".

Ljubodrag Dimid, *Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine*, str. 334-340
<http://www.cpi.hr/download/links/hr/6978.pd> (downloaded October 26, 2012)

Izvor 7 Osnovna škola Kralj Petar, Beograd, Srbija

Privatna fotografija, porodica Lazarević

Izvor 8 Sokolana kralj Aleksandar, Doboj, BiH

Privatna fotografija, obitelj Dujković

Izvor 9 Službeni nazivi maternjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji

- 1918. - Srpski ili hrvatski jezik
- 1926. - Srpsko-hrvatsko-slovenski jezik
- 1934. - Narodni jezik (srpskohrvatskoslovenski) jezik

M. Papic, *Skolstvo u BiH 1918 - 1941*, Sarajevo 1984, 23-25

Pitanja za grupu 1.:

1. Koje su najznačajnije razlike između odredbi Ustava iz 1921. i 1931?
2. Čemu se težilo u obrazovanju nakon uvođenja diktature 1929?
3. Ko je bio centralna figura u obrazovnom sistemu Kraljevine Jugoslavije?
4. Šta je bio glavni odgojni cilj u Kraljevini Jugoslaviji?
5. Na koji način je država pokušavala svim svojim građanima obezbijediti jednaka prava na obrazovanje?
6. Šta se željelo postići izmjenama naziva maternjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji?
7. U kojoj mjeri je to bilo političko pitanje?

Aktivnosti

Grupa 2

o sprovoda državna
pota u otaovanu

Zadatak druge grupe je da analizira izvore koji govore o tome na koji način su se državne politike realizirale u praksi.

Ključno pitanje

Koliko su ustavom zagantirana prava bila dostupna građanima u različitim dijelovima zemlje?

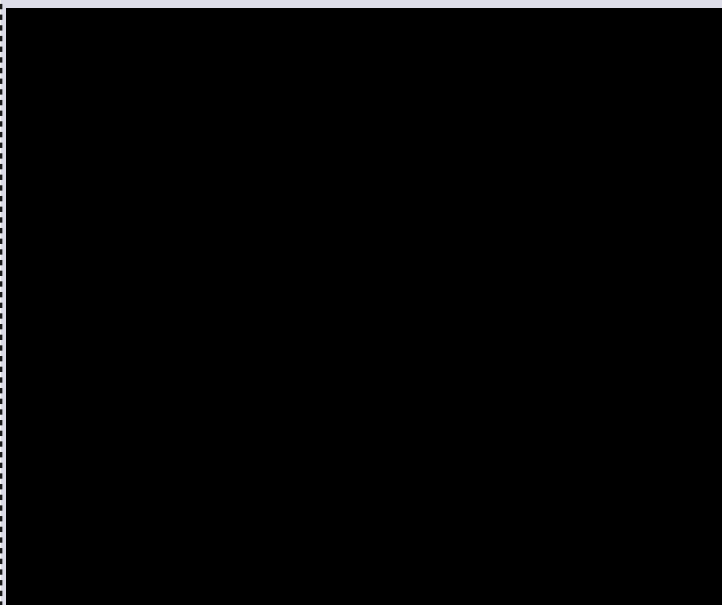
Uvod

1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stepenom razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi da su jedva čuli i da postoji škola. Odgojno-obrazovni sistem zasnivao se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a "troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom" narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, što se odražavalo u nastavnim programima i odgojnom radu.

Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i više narodne škole 3 (od V do VIII razreda) koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostajao nepismen. U cijeloj zemlji, prosječno čak jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939/40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor 1

Karta s procentom pismenih po banovinama iz 1931.

Lj. Dimic, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918 - 1941, II*, 192

Izvor 3

Razlike među banovinama

Procjena je da je BiH 1937. imala 2.323.000 stanovnika. Podaci za tu školsku godinu pokazuju da je mreža škola obuhvatala samo oko 40% djece dorasle za školu. 60% djece je ostalo neupisano. U isto vrijeme u Dravskoj banovini sva djeca su bila obuhvaćena školom, dok je u Dunavskoj banovini svega 15% djece ostalo van školskog sistema.

Mitar Papić, *Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 23-25*

Izvor 5

1938/39. osnovnu školu je pohađalo svega 9%, a srednju tek 1,6% stanovnika u Kraljevini.

Dušan Bataković, *Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, str. 293.*

Izvor 2

Promjene u nastavnim planovima i programima

“Učiteljske škole u BiH nakon rata radile su prema zatečenim zakonima i propisima iz austrougarskog perioda. U nastavnim planovima i programima, kao i u drugim oblicima rada, uklanjani su samo oni elementi koji su neposredno održavali odgojne intencije i druge želje ranijih okupatorskih režima. U nastavnim planovima i programima odmah su izvršene korekture u grupi nacionalnih predmeta (historija, geografija i narodni jezik). I u učiteljskim školama, kao i u programima drugih škola, težište nastave bilo je na historiji Srba, Hrvata i Slovenaca. Za školsku lektiru propisana su poznatija djela iz srpske, hrvatske i slovenačke književnosti. Sve što je spadalo u apoteozu Habsburške dinastije zamijenjeno je veličanjima i odanostima dinastiji Karađorđević.”

Mitar Papić, *Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 82.*

Izvor 4

Obrazovanje za manjine

Škole otvorene za muslimansku djecu imale su učitelje Srbe, a nastavnik vjerskih predmeta bio je Albanac ili Turčin.

Ove, tzv. muslimanske časove pohađala su i djeca Albanci katoličke vjeroispovijesti. Vjersku nastavu za ovu djecu držali su sveštenici. U Kraljevini Jugoslaviji, problemi s Hrvatima katolicima ispoljavali su se kroz politički, nacionalni i vjerski karakter. U ovom slučaju, čak i ako su ovi časovi organizirani za muslimansku manjinu, katolička albanska djeca morala su da ih pohađaju.

Z. Volkan rođen 1928, penzionisani profesor. Pohađao nastavu u muslimansko-srpskom klasu u 1935-1936. Intervjuisan u njegovom domu 30 januara 2012

Izvor 6

Službeni jezik i nastava

Mišljenje školskog nadzornika za grad Bitolj, G. Tasića, o izvaji učiteljice J. Marković, dostavljeno Prosvjetnom odjeljenju u Bitolju 30. juna 1927.

“Tokom ove školske godine iz sjevernih krajeva u Bitolj je premještena g. Jerina Marković kojoj sam povjerio jedan treći razred i koja na prvi pogled izgleda da dobro vlada literarnim jezikom. Međutim, pri provjeri rada u njenom odjeljenju, konstatirao sam i nešto što je i ona priznala tokom razgovora. Djeca su odgovarala da su Makedonci i da govore makedonski jezik. To me iznenadilo, jer sam konstatirao da nastavnica nije mogla ili nije htjela djeci objasniti pojam srpskog imena. Nije moguće da su djeca tražila da ona priča na dijalektu na kome ne smije da se realizira nastava (...) Moje principijelno i skromno mišljenje je da se jednom raščisti s prosvjetnim radnicima koji ne odgovaraju za ove krajeve.”

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава, том II, Скопје 1981, 136.

Izvor 8

Boj ćirilice i latinice

— ГДЕ ОНИХ БУДАЛА ТАМО, ГДЕ СЕ БИЈУ ЗБОГ ЋИРИЛИЦЕ И ЛАТИНИЦЕ, А МИ НЕ ЗНАМО НИ ЈЕДНУ НИ ДРУГУ.

Gle onih budala tamo, gdje se biju zbog ćirilice i latinice, a mi ne znamo ni jednu ni drugu.

<http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sl=10> (26.10.2012)

Pitanja za Grupu 2:

1. Kakve i kolike su bile razlike u procentu pismenosti između različitih krajeva u Kraljevini?
2. Čime se mogu takve razlike objasniti?
3. Šta su bile glavne prepreke u primjeni Zakona o obrazovanju koje je država propisala?
4. Koliko su zakonodavci bili svjesni realnih problema na terenu (analiziraj karikaturu)?
5. U kojoj mjeri nepismenost stanovništva svjedoči o stepenu razvoja društva?

Izvor 7

Uzroci nepohađanja škole

Banovinsko nastavničko vijeće Drinske banovine pozabavilo se između ostalog i ispitivanjem uzroka neurednog polaska škole, pa je utvrdilo da su uzroci:

- 1) U nedovoljno razvijenoj svijesti o potrebi i koristi školovanja djece;
- 2) U siromaštvu;
- 3) U lošim terenskim i saobraćajnim prilikama;
- 4) U praktično neprimjenjivim postojećim zakonskim propisima o kažnjavanju nemarnih.

Izveštaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor 9

Stav nastavnika o planu i programu

Nastavničko vijeće Drinske banovine na svom III zasjedanju u dane 11, 12. i 13. marta 1939. godine pozabavilo se opširno pitanjem današnjeg nastavnog plana i programa za narodne osnovne škole, pa je konstatiralo da sadašnji nastavni plan i program ne odgovara ni brojem časova, ni izborom nastavnih predmeta postavljenim načelima u čl. 1 Zakona o narodnim školama, koji govori o zadatku narodne škole; da današnji nastavni plan i program po svom unutrašnjem sklopu ne odgovara postavljenim načelima u čl. 44 Zakona o narodnim školama; da naše narodne škole rade pod vrlo različitim uslovima i da ima raznih tipova škola (podijeljenih, nepodijeljenih, seoskih, gradskih, manjinskih) pa je nemoguće današnji jedinstveni nastavni plan i program valjano sprovesti u svim raznim tipovima škola.

Izveštaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor 10

Razlike među djecom

Dva časa su bila u dvorištu katoličke crkve. Naša učiteljica je bila časna sestra. Polovina đaka bili su muslimani, a druga polovina katolici, naročito u Prizrenu, mada je bilo nacionalnih razlika između muslimanske djece. Dva puta sedmično, utorkom i petkom, imali smo časove vjeronauke.”

Z. Volkan rođen je u Prizrenu u 1928. Studirao je u muslimansko-srpskom klasu 1935-1936. Ovaj intervju je napravljen u njegovom domu 30. siječnja, 2012.

Aktivnosti

Grupa 3:

Izvršioi obrazovne politike – učitelj, gospodin ili državni sluga!

Treća grupa analizira izvore koji govore o položaju učitelja, odnosno onih koji su bili glavni implementatori proklamovanih obrazovnih politika.

Ključno pitanje

Da li je i kako država utjecala na učitelje da postanu propagatori državne politike?

Uvod

Učitelji su bili državni činovnici i službu su dobijali dekretom ministra prosvjete. Kako je obrazovanje i opismenjivanje stanovništva proklamovano kao jedan od prioriteta državne politike, obrazovanju budućih učitelja posvećivala se velika pažnja. Kako su potrebe za učiteljima bile velike, a učitelja malo, bili su prinuđeni da se često sele i mijenjaju radno mjesto.

Izvor 1

Zakon o učiteljskim školama

Čl. 1.

Učiteljske škole služe za stručno obrazovanje učitelja narodnih škola. Svoj zadatak postižu:

- Dajući pripravnicima temeljnu opću i stručnu (pedagošku spremu);
- Obrazujući ih u duhu državnog i narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti;
- Vježbajući ih i navikavajući ih još u školi za nacionalnu, prosvjetnu i kulturnu misiju u narodu, naročito na selu.

Zakon o učiteljskim školama iz septembra 1929. Preuzeto iz: M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941*, Sarajevo, 1984, str. 177.

Izvor 3

Sloboda učiteljica

“1926. godine Ministarstvo prosvjete donosi odluku da se učiteljice ne mogu udavati bez saglasnosti Ministarstva prosvjete. Ministar Dobrivoje Stošović je otišao još korak dalje donoseći odluku da se učiteljice mogu udavati samo za učitelje, ako žele da ostanu u službi”.

M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941*, Sarajevo, 1984, str. 177

Izvor 5

Česte selidbe učitelja

Slučaj učiteljice Evice Batistić iz Vrpolja. Završila je učiteljsku školu u Osijeku 1926. godine.

Radila je kao učiteljica nepunih 19 godina. Za to vrijeme nekoliko puta je bila prinuđena da mijenja mjesto svog rada. Počela je 1928. u mjestu Hrani (Hrvatska), 1934. je prešla u Palešnik (Hrvatska), 1940. prelazi u Blato na Korčuli (Hrvatska), da bi 1941. bila premještena u mjesto Odžaci (Vojvodina). Kratko vrijeme radila je i u Makedoniji. Rat ju je zatekao u Vojvodini.

Podaci uzeti iz muzeja u Osijeku

Izvor 2

Učitelji - nosioci državne ideje

U prosvjetnom programu zadatak osnovne škole nije bio da samo širi pismenost “nego, i još više, da nacionalno odgaja”. Školi je zamjerano što, u prvoj deceniji postojanja jugoslavenske države, nije odgovorila tome zadatku. Prosvjetne vlasti su optuživane da nisu imale “ni smisla, ni snage” da natjeraju učitelje da budu “na visini svoje uloge”. Od učitelja je traženo da budu “nosioci državne ideje”. Učiteljske škole su obavezivane da daju “učiteljski kadar koji na svom učiteljskom poslu neće dolaziti u koliziju s bitnim idejama o uređenju države, o obliku vladavine, o društvenom poretku, kao i o državnom i narodnom jedinstvu”.

Ljubodrag Dimić, *Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine*, str. 334-340
[http://www.cpi.hr/download/links/hr/697\(downloaded October 26, 2012\)](http://www.cpi.hr/download/links/hr/697(downloaded%20October%2026,%202012))

Izvor 4

Pristojno odijevanje učiteljica

28. juna 1925. ministar prosvjete izdaje ovu interesantnu naredbu: “Ministarstvo prosvjete često dobija predstavke od prosvjetnih inspektora, školskih nadzornika, sreskih poglavara i drugih koji skreću pažnju Ministarstvu na nepristojno odijevanje nastavnica, citirajući da se često u sredini narodnoj vide mlade djevojke sa suknjom do koljena i nagim do ramena rukama, sa suviše otvorenim dekolteom koji vrijeđa i najprimitivnije pojmove ljepote, otmjenosti i pristojnosti s obzirom na sredinu u kojoj se kreću. Da bi se ovakvim pojavama stalo na put, naređujem da nastavnice, od naredne školske godine, nose na ulici, a naročito u školi, u zvaničnoj dužnosti, pristojno odijelo koje će odgovarati ozbiljnosti položaja i odgojnom utjecaju, koje one u svojoj sredini imaju vršiti (...)”

100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996, str. 101

Izvor 6

Premještaj učitelja

“Ne može se lahko objasniti pojava premještanja učitelja usred školske godine po nečijoj volji. Kakva vlast preuzima na sebe nadležnosti i nenadležnosti za odnos prema grešnim učiteljima, izloženima svim političkim vjetrovima (...) To se čini zarad nečije političke volje, učitelj se odvaja od porodice, ili se po najvećoj zimi bori za novo mjesto. No, ovo nije jedini problem. Tamnu sliku daje i bijedna učiteljska plata. Učiteljski poslužitelji ne primaju platu preko cijele godine, djeca su bez udžbenika i osnovnih sredstava i dr. I učitelji imaju mizerne plate (početnici imaju 900 dinara plate) koju i dobijaju neredovno...”

Положај јужноsrбијанских учитеља и стање наших школа, „Шк. гласник“, бр. 485, 13.03.1937,

Izvor 7 Profesori i narednici

Narednik: Svi smo mi znali da ćeš ti kao najbolji učenik postati profesor, a mene kao slabog učenika izbaciše iz škole te sam sada običan narednik.

Profesor: Kamo sreće da sam i ja bio loš učenik.

<http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&id=12> (downloaded October 26, 2012)
Karikatura Profesori i narednici

Pitanja za Grupu 3.

1. Poredaj izvore prema važnosti!
2. Pronađi najvažniji izvor, od ponuđenih, sa stanovišta lične slobode učitelja!
3. Osim obrazovanja učenika, koje su bile najvažnije zadaće učitelja?
4. Šta su državne vlasti očekivale od svojih učitelja?
5. Kakav je bio odnos društva prema učiteljima?
6. U kojoj mjeri su učitelji imali lične slobode?
7. Jesu li učitelji bili izloženi političkim pritiscima?